

Jurijs Kočetkovs, Jeļena Sventicka

PAŠNODARBINĀTĪBAS ĪPATNĪBAS LATVIJĀ

DOI: [https://doi.org/10.9770/szv.2021.1\(4\)](https://doi.org/10.9770/szv.2021.1(4))

Citēšanai: Kočetkovs J., Sventicka J. (2021) Pašnodarbinātības īpatnības Latvijā. *Sociālo Zinātņu Vēstnesis*, 32(1): 78–97. [https://doi.org/10.9770/szv.2021.1\(4\)](https://doi.org/10.9770/szv.2021.1(4))

For citation: Kochetkov Y., Sventitskaya E. (2021) Characteristics of self-employment in Latvia. *Sociālo Zinātņu Vēstnesis / Social Sciences Bulletin*, 32(1): 78–97. [https://doi.org/10.9770/szv.2021.1\(4\)](https://doi.org/10.9770/szv.2021.1(4))

Latvijā 13.1% no visiem strādājošajiem ir pašnodarbinātie, kas ir nedaudz mazāk par vidējo rādītāju Eiropas Savienībā. Pašnodarbinātība ir pārejas forma no algota darba uz uzņēmējdarbību un sniedz cilvēkiem, kaut arī nelielu, iespēju kļūt par uzņēmējiem. Lielākajā daļā autoriem pieejamo avotu iedzīvotāju pašnodarbinātība netika atsevišķi pētīta, bet tika uzskatīta par mikrouzņēmējdarbības neatņemamu sastāvdaļu. Šī pētījuma mērķis ir identificēt pašnodarbinātības īpatnības Latvijā. Pētījuma objekts ir pašnodarbinātas personas un viņu darbība Latvijā. Pētījuma metodes: statistisko datu analīze un ekspertmetode. Lai noteiktu pašnodarbināto personu un algoto darbinieku attieksmi pret dažādiem pašnodarbinātības aspektiem Latvijā, tika veikta viņu aptauja ar anketēšanas metodes izmantošanu. Tika aptaujāti 217 respondenti, no kuriem 113 bija pašnodarbinātie un 104 – algotie darbinieki. Aptuveni 98% aptaujāto pašnodarbināto personu valdības atbalstu uzņēmējdarbībai vērtēja kā neapmierinošu, un tikai 2% sniedza pozitīvus vērtējumus. Eiropas mikrouzņēmumu atbalsta sistēma attiecībā uz iedzīvotāju pašnodarbinātību Latvijā praktiski nefunkcionē. Starp mikrouzņēmumu un mazo uzņēmumu darbiniekiem mazāk nekā 1/3 izteica vēlmi kļūt par pašnodarbinātām personām, bet pārsvarā cilvēki vēlētos strādāt lielākajos uzņēmumos. Valsts sociāli ekonomiskās attīstības stratēģijā nav iekļauta pašnodarbinātības attīstība. Neskatoties uz valsts atbalsta nepietiekamību, iedzīvotāju pašnodarbinātība Latvijā attīstās un pozitīvi ietekmē nodarbinātības līmeni valstī, ekonomikas izaugsmes tempu un nodokļu ieņēmumus budžetā. Statistiskā attāluma modeļa analīze parādīja, ka pašnodarbināto personu nodokļu faktors atrodas vistuvāk bezdarba faktoram – tas nozīmē, ka no visiem modeļi iekļautajiem faktoriem bezdarba līmeni visvairāk ietekmē nodokļi pašnodarbinātajiem. Otrajā modeļi statistiskais attālums starp Rīgas un Latgales reģioniem ir vislielākais, kas apliecina nepieciešamību pievērst lielāku uzmanību pašnodarbinātības attīstībai ekonomiski atpalikušajos reģionos. Galvenie faktori, kas kavē pašnodarbinātības attīstību Latvijā, ir diezgan augsti darba ņēmēju nodokļi, nodokļu politikas nestabilitāte un apgrūtināta atskaišu sistēma. Jāizstrādā iedzīvotāju pašnodarbinātības attīstības programma, ņemot vērā katru Latvijas reģiona apstākļus.

Atslēgas vārdi: Latvija, pašnodarbinātība, aptauja, reģioni, pašnodarbināto personu nodokļi, statistiskā attāluma modelis.

Characteristics of self-employment in Latvia

In Latvia, 13.1% of all employees are self-employed, which is slightly lower than the European Union average. Self-employment is a form of transition from employee status to entrepreneurship, which gives people the opportunity, albeit small, to become entrepreneurs. In most of the available sources, self-employment was not separately studied, but was considered as an integral part of micro entrepreneurship. The purpose of this research is to identify the

characteristics of self-employment in Latvia. The object of the research is self-employed persons and their labor activity in Latvia. Research methods: statistical data analysis and expert method. In order to determine the attitude of self-employed persons and employees towards various aspects of self-employment in Latvia, a survey was carried out using a questionnaire. In the framework of the survey 217 respondents were interviewed, of which 113 were self-employed persons and 104 were employees. About 98% of the self-employed respondents assessed state support for entrepreneurship as unsatisfactory, and only 2% of them gave a positive evaluation. The European system of small business assistance in relation to the self-employment sector practically does not work in Latvia. Among employees of micro and small enterprises, less than 1/3 expressed a desire to become self-employed persons, and mostly people would like to work in larger enterprises. There are no plans for the development of self-employment in the Strategy for the Socio-Economic Development of Latvia. Despite the lack of support from the state, self-employment in Latvia is developing and has a positive effect on the level of employment in the country, the rate of economic growth and tax revenues to the budget. The analysis of the statistical distance model showed that the factor of taxes on self-employed persons is closest to the factor of unemployment. This means that the unemployment rate is most influenced by taxes on self-employed persons. In the second model, the statistical distance between the Riga and Latgale regions is the greatest, which confirms the need to pay more attention to the development of self-employment in economically lagging regions. The main factors hindering the development of self-employment in Latvia are rather high taxes on employees, instability of tax policy and a cumbersome reporting system. The self-employment development program should be developed considering the conditions of each region of Latvia.

Key words: Latvia, self-employment, survey, regions, taxes on self-employed persons, statistical distance model.

Особенности самозанятости в Латвии

В Латвии 13.1% всех работающих являются самозанятыми, что немного ниже, чем в среднем по Европейскому Союзу. Самозанятость — это форма перехода от статуса наёмного работника к предпринимательству, которая даёт людям возможность, пусть и небольшую, стать предпринимателями. В большинстве доступных авторам источников самозанятость не изучалась отдельно, но считалась неотъемлемой частью микропредпринимательства. Цель данного исследования — выявить особенности самозанятости в Латвии. Объект исследования — самозанятые лица и их трудовая деятельность в Латвии. Методы исследования: статистический анализ данных и экспертный метод. Для того, чтобы определить отношение самозанятых лиц и наёмных работников к различным аспектам самозанятости в Латвии, был проведён их опрос с помощью анкетирования, в ходе которого было опрошено 217 респондентов, из которых 113 — самозанятые лица и 104 — наёмные работники. Около 98% опрошенных самозанятых оценили государственную поддержку предпринимательства как неудовлетворительную, и только 2% из них дали положительную оценку. Европейская система поддержки микропредприятий в отношении самозанятых лиц в Латвии практически не работает. Среди работников микро- и малых предприятий менее 1/3 выразили желание стать самозанятыми, а в основном люди хотели бы работать на более крупных предприятиях. Развитие самозанятости не предусмотрено также и Национальной стратегией социально-экономического развития Латвии. Несмотря на недостаточную поддержку со стороны государства, самозанятость в Латвии развивается и положительно влияет на уровень занятости в стране, темпы экономического роста и налоговые поступления в бюджет. Анализ статистической дистанционной модели показал, что фактор налогов с самозанятых лиц наиболее близок к фактору безработицы — это означает, что из всех факторов, включённых в модель, наибольшее влияние на уровень безработицы

оказывают налоги с самозанятых лиц. Во второй модели статистическое расстояние между Рижским и Латгальским регионами – наибольшее, что подтверждает необходимость уделять больше внимания развитию самозанятости в экономически отстающих регионах. Основными факторами, препятствующими развитию самозанятости в Латвии, являются довольно высокие налоги работающих, нестабильность налоговой политики и громоздкая система отчётности. Программа развития самозанятости должна разрабатываться с учётом условий каждого региона Латвии.

Ключевые слова: Латвия, самозанятость, опрос, регионы, налоги с самозанятых лиц, статистическая дистанционная модель.

Ievads

Eiropas statistikā pašnodarbinātības parādība netiek atsevišķi uzskaitīta, ņemot vērā tās ciešo saikni ar mazajiem uzņēmumiem, biežu darba ņēmēju pāriešanu no vienas kategorijas uz citu (pašnodarbinātie – algotie darbinieki – uzņēmēji) (Eurostat 2020). Termins “mazā uzņēmējdarbība” pētījumā ir vispārināts. Visa šī nozare dinamiski attīstās, nekavējoties reaģējot uz ekonomikas izmaiņām, krīzēm, enerģijas cenu izmaiņām, likumu izmaiņām un citu procesu nestabilitāti. Autori uzskata, ka Latvijā kā Eiropas Savienības dalībvalstī notiek līdzīgi procesi, taču ar savām īpatnībām. Tas ir analizēts rakstā.

Pasaules pieredze 20. gadsimta beigās un 21. gadsimta sākumā liecina, ka mazā un mikrouzņēmējdarbība ir svarīgs nosacījums ne tikai ekonomikas, bet arī visas sabiedrības dzīves atveseļošanai, it īpaši ekonomiskās krīzes laikā un pēc tās (Kočetkovs, Sventicka 2020). Eiropas Savienībā tiek izstrādāti un izmantoti daži instrumenti mazās un mikrouzņēmējdarbības atbalstam saskaņā ar Eiropas Mazās uzņēmējdarbības aktu (angl.: *Small Business Act*) (Boronenko, Lonska 2013). Divdesmitā gadsimta vidū ASV izveidoja federālo aģentūru – Mazās uzņēmējdarbības administrāciju (angl.: *Small Business Administration*), lai veicinātu mazās uzņēmējdarbības attīstību. Vēlāk ASV Kongress veica izmaiņas tiesību aktos, pieņēma Mazo uzņēmumu inovācijas likumu (angl.: *Encouraging Small Business Innovation Act*) un Regulatīvās elastības likumu (angl.: *Regulatory Flexibility Act*), kas veicināja mazo uzņēmumu interešu ievērošanu (White House Commission on Small Business 1980).

Saskaņā ar Eiropas Savienības 2004. gada 25. februāra regulu Nr. 364/2004, ekonomiski aktīvi uzņēmumi ES ir iedalīti divās grupās:

- 1) mikrouzņēmumi:
  - maksimālais darbinieku skaits ir 9;
  - gada apgrozījums un / vai gada bilance nepārsniedz kopējo summu 2 milj. eiro;
- 2) mazie uzņēmumi:
  - maksimālais darbinieku skaits ir 49;
  - gada apgrozījums un / vai gada bilance nepārsniedz kopējo summu 10 milj. eiro.

Kopējais mikro- un mazo uzņēmumu īpatsvars Eiropas Savienībā ir 98.9% no visiem uzņēmumiem, tai skaitā 93% ir mikrouzņēmumi, kas nodarbina 1–9 cilvēkus (Eurostat 2019). Vidējie uzņēmumi ar 50–249 darbiniekiem veido tikai 0.9% no visiem

uzņēmumiem. Ja ņem vērā darbinieku skaitu, tad saskaņā ar statistikas datiem mikro-uzņēmumi nodarbina 29.5% no visiem strādājošajiem ES, mazie uzņēmumi – 20.2% un vidējie uzņēmumi – 17% strādājošo (Eurostat 2021a). Piemēram, Latvijā laika posmā no 2013. gada līdz 2017. gadam kopējais mikro- un mazo uzņēmumu skaits ar 1–49 darbiniekiem svārstījās no 108.4 līdz 113.3 tūkstošiem (Latvijas Centrālā statistikas parvalde 2021d). Visvairāk šādu uzņēmumu bija Rīgā un Rīgas reģionā – aptuveni 73%. Pārējos četros reģionos kopā – 27%, vismazāk – Latgalē (6.4%) un visvairāk – Kurzemē (7.7%). Vairāk nekā puse (55–57%) no visiem nodarbinātajiem Latvijā strādā mikro- un mazajos uzņēmumos. Tas ir apmēram 454.5 tūkst. cilvēku. Tajā pašā laikā 105.5 tūkst. cilvēku ir pašnodarbinātas personas (13.1% no visiem strādājošajiem) (Latvijas Centrālā statistikas parvalde 2021c).

Pašnodarbināto personu īpatsvars ES-28 dalībvalstīs ir maz mainījies kopš 21. gadsimta sākuma. Saskaņā ar Eiropas Savienības darbaspēka apsekojuma datiem pašnodarbināto personu īpatsvars no kopējā nodarbināto skaita bija 15.1% 2002. gadā, bet pēc maksimuma sasniegšanas (t.i. 15.4%) 2004. gadā tā līmenis 2015. gadā bija 14.9% (Eurostat 2021a). Pašnodarbināto personu īpatsvars no kopējā nodarbināto skaita ir saistīts ar ekonomikas cikliem, labos laikos tas samazinās un sliktos – pieaug. Tajā pašā laikā dažādās valstīs tiek novērotas ļoti atšķirīgas tendences. Pašnodarbinātība visbiežāk sastopama ES dienvidu valstīs – Grieķijā (31%), Spānijā (20%), Itālijā (23%) un Rumānijā (19%) un vismazāk izplatīta Dānijā (8%), Igaunijā (9%) un Luksemburgā (9%).

Lai gan pašnodarbināto personu īpatsvars ES praktiski nemainījās, laikā no 2002. gada līdz 2015. gadam pieauga mikrouzņēmumu skaits ar vienu nodarbināto. Aptuveni 10.1% no ES-28 darbaspēka 2002. gadā bija nodarbināti savā mikrouzņēmumā ar vienu nodarbināto, t.i., faktiski pašnodarbināti, un šis skaitlis 2015. gadā pieauga līdz 10.7% (Eurostat 2021a). Kopumā no 2008. gada līdz 2015. gadam 16 no 28 ES dalībvalstīm pašnodarbinātība pieauga, bet 12 valstīs samazinājās. Būtisks kritums tika novērots Portugālē (-6 procentpunkti), Horvātijā (-5 procentpunkti) un Kiprā (-4 procentpunkti). Nozīmīgākais pieaugums bija Nīderlandē (4 procentpunkti), kam sekoja Latvija, Luksemburga un Slovēnija (visiem – 3 procentpunkti). Tātad, var teikt, ka Latvija pašnodarbinātības attīstības līmeņa ziņā – pēc mikrouzņēmumu un pašnodarbināto personu skaita – ir ļoti tuvu vidējiem rādītājiem Eiropas Savienībā. Dažādām Eiropas Savienības valstīm, piemēram, Latvijai, ir savas raksturīgās iezīmes iedzīvotāju pašnodarbinātības attīstībā.

Pašnodarbinātības jēdzienam nav vispārpieņemtas definīcijas. Starptautiskajā statistikā nodarbinātos iedzīvotājus parasti iedala trīs grupās: pašnodarbinātie, algotie darbinieki, bezalgas ģimenes darbinieki. Tā kā pašnodarbinātas personas organizē savu saimniecisko darbību, viņus klasificē kā uzņēmējus. Situācijā, kad potenciālais darbinieks (bezdarbnieks) nevar atrast pēc viņa domām cienīgu darba piedāvājumu un darbu ar sev pieņemamajiem darba apstākļiem, ieskaitot piedāvāto algu, algoto darbu var aizstāt ar pašnodarbinātību (Sventitskaya, Kochetkov 2018a).

Noteiktos apstākļos cilvēkam – gan bezdarbniekam, gan nodarbinātam – var rasties vēlme uzsākt patstāvīgu saimniecisko darbību, kļūt par pašnodarbinātu personu. Nodarbinātība ir sociāli ekonomiskā kategorija, kas atklāj darbaspējīgās iedzīvotāju daļas līdzdalības formas sabiedriski noderīgās aktivitātēs ar atbilstošu ienākumu

saņemšanu, kas personai sniedz iespēju iegūt noteiktu darbu, nodrošina viņa līdzdalību darbā un ir priekšnoteikums darba aktivitātes uzsākšanai (Slezinger 1996). Pašnodarbinātība ir nodarbinātības veids, kura pamatā ir darba aktivitāte bez oficiālām darba attiecībām (ar darba devēju vai kā darba devēju), un kas bieži ir saistīta ar mazo uzņēmējdarbību tirdzniecībā, pakalpojumu jomā utt. (Random House Inc. 2021). Tajā pašā laikā pašnodarbinātā persona parasti apmierina ne tikai materiālo, bet arī garīgo vajadzību pēc darba. Pēdējais nosacījums ir īpaši svarīgs, jo pašnodarbinātā persona bieži izvēlas uzņēmējdarbību pēc “sirds patikas”, nevis tikai no uzņēmējdarbības ekonomiskās iespējamības un rentabilitātes. Tieši šāda izvēle veicina ilgtspējīgāku uzņēmuma darbību (Lechner, Pfeiffer 1993).

Pašnodarbinātā persona var vienlaicīgi būt gan par mazā uzņēmuma īpašnieku, darbinieku un uzņēmēju, tāpēc pētījumos pašnodarbinātā persona bieži vien figurē kā mikro- vai mazās uzņēmējdarbības subjekts. Pēc sava uzņēmuma atvēršanas bezdarbnieks vai vienkārši nestrādājošā persona atrod darbu un var pakāpeniski palielināt jaunizveidoto darba vietu skaitu. Valstis īsteno programmas pašnodarbinātības atbalstam. Šīs programmas nodrošina gan materiālus, gan nemateriālus (informētība, apmācība, konsultācijas, testēšana utt.) atbalsta veidus.

Daudzu ES valstu pieredze rāda, ka iedzīvotāju pašnodarbinātība ir svarīgs nosacījums ne tikai ekonomikas atveseļošanai, bezdarba samazināšanai, bet arī iedzīvotāju dzīves līmeņa un kvalitātes paaugstināšanai kopumā, kā arī sociāli ekonomisko problēmu risināšanai. Pašnodarbināto personu skaits ES 2020. gadā pārsniedza 26 miljonus (Eurostat 2020a). Tas veidoja apmēram 14% no kopējā nodarbināto skaita. Latvijā tajā pašā periodā pašnodarbināto skaits pārsniedza 105 tūkst. cilvēku jeb 13.1% no kopējā nodarbināto skaita (Latvijas Centrālā statistikas parvalde 2021c). Pašnodarbinātība ir pārejas forma no algota darba uz uzņēmējdarbību un sniedz cilvēkiem iespēju, attīstot savu biznesu, kļūt par uzņēmējiem. Šis process galvenokārt notiek augsti attīstītajās Eiropas Savienības valstīs ar labi funkcionējošu atbalsta sistēmu mazajiem uzņēmumiem un pašnodarbinātajām personām. Kā parādīts zemāk, tas neattiecas uz Latviju. Latvijā pašnodarbinātība galvenokārt ir veids, kā izdzīvot (OECD 2019). Pasaules pieredze rāda, ka ne valdība, ne lielle uzņēmumi nevienā valstī nespēj radīt pietiekamu darbavietu skaitu. Tāpēc ir jāattīsta pašnodarbinātība gan bezdarba līmeņa samazināšanai, gan arī jāizveido bāze mazo un vidējo uzņēmumu attīstībai valstī (Sventitskaya, Kochetkov 2018b).

Nemot vērā iepriekš minēto, rakstā norādītā pētījuma tēma ir aktuāla Latvijai. Autoriem pieejamo avotu lielākajā daļā iedzīvotāju pašnodarbinātība netiek pētīta atsevišķi, bet tiek uzskatīta par mikrouzņēmējdarbības neatņemamu sastāvdaļu (Kisker 2016, Salman et al. 2020). Vienīgais izņēmums ir raksta autoru darbi: tajos tiek analizēts iedzīvotāju pašnodarbinātības stāvoklis un šāda veida uzņēmējdarbības attīstības stimulēšanas virzieni Latvijā un tās reģionos, dažādu faktoru ietekmes pakāpe uz galveniem iedzīvotāju dzīves sociāli ekonomiskajiem rādītājiem (Sventitskaya, Kochetkov 2018b; Kochetkov, Sventitskaya 2019). Eiropas Savienībā kopumā pašnodarbināto personu skaits, kā norādīts iepriekš, ir diezgan ievērojams. Tāpēc tiek veikti atsevišķi statistikas pētījumi par dažādu valstu iedzīvotāju pašnodarbinātību (Eurostat 2021b). Latvijā pašnodarbināto personu īpatsvars kopējā nodarbināto skaitā ir neredz mazāks (par ~ 1%) nekā vidēji Eiropas Savienībā. Tomēr, ņemot vērā valsts iedzīvotāju skaitu

un bezdarba līmeni (īpaši depresīvos reģionos), padziļināts pētījums par pašnodarbinātības jautājumiem ir aktuāls šobrīd. Pašlaik arī valdības iestādes ir sākušas pievērst lielāku uzmanību iedzīvotāju pašnodarbinātībai (Latvijas Republikas Saeima 1998; Latvijas Centrālā statistikas parvalde 2021d).

Pētījuma mērķis ir identificēt iedzīvotāju pašnodarbinātības īpatnības Latvijā. Pētījuma objekts ir pašnodarbinātas personas un viņu darbība Latvijā. Pētījuma metodes: statistisko datu analīze un ekspertmetode.

Pašnodarbinātības īpatnības Eiropas Savienībā un Latvijā

Eiropas Savienības Statistikas birojs (*Eurostat*) veic dažādus pētījumus par situāciju ražošanas, tirdzniecības, sabiedrisko pakalpojumu u.c. jomās, tostarp pašnodarbinātības un mazās uzņēmējdarbības sfērā. Šī organizācija ir definējusi terminu “pašnodarbinātās personas” šādi: personas, kas ir neinkorporētu uzņēmumu, kuros viņi strādā, vienīgie īpašnieki vai kopīpašnieki, izņemot tos neinkorporētus uzņēmumus, kurus klasificē kā kvazikorporācijas. Tās ir personas, kurām ir gan algotā darbinieka darbs, gan pašnodarbinātās personas darbs ar nosacījumu, ka pašnodarbinātība ir viņu galvenais ienākumu darbības veids (Eiropas kontu sistēma – EKS) (Eurostat 2021c).

Pētījumi, kas veikti Eiropas Savienībā 2017. gadā, parādīja, ka pašnodarbināto personu skaits ar vairāk nekā 9 klientiem svārstās no 44.3% Latvijā un 48.6% Slovākijā līdz 74.1% Beļģijā un 75.9% Spānijā (European Commission 2018). Turklāt 18% pašnodarbināto personu bija tikai viens (dominējošais) klients. Tomēr daži pašnodarbinātie izteica vēlmi pāriet algoto darbinieku kategorijā, atbrīvojoties no sava uzņēmuma. Eiropas Savienībā uz noteikto laiku nodarbināto skaits 2017. gadā bija 194781 tūkst. cilvēku, no kuriem 9.1% vēlējās kļūt par pašnodarbinātām personām. Pašnodarbināto skaits bija 33122 tūkst. cilvēku, no kuriem 15.7% vēlētos mainīt savu statusu un strādāt kā algotie darbinieki. Tādējādi Eiropas Savienībā ir daudz cilvēku, kas nodarbojas ar uzņēmējdarbību un kuri pēc vēlēšanās un labvēlīgo apstākļu ietekmē maina savu statusu: kļūst par pašnodarbinātām personām vai otrādi – no pašnodarbinātām personām nonāk algoto darbinieku kategorijā.

Lai noteiktu pašnodarbināto personu vēlmes Latvijā un noskaidrotu to cēloņus, 2020. gada beigās – 2021. gada sākumā tika veikta aptauja pašnodarbināto personu, mikro un mazo uzņēmumu darbinieku vidū. Kopumā tika anketēti 217 respondenti, no kuriem 113 bija pašnodarbinātas personas, 104 – algotie darbinieki. Aptaujā noskaidrots, ka 36.3% pašnodarbināto nevēlas mainīt savu statusu, t.i., pāriet algoto darbinieku kategorijā. Atlikušie 63.7% vēlētos tikt vaļā no savas saimnieciskās darbības un kļūt par algotiem darbiniekiem, ja ir izdevīga iespēja, Eiropas Savienībā vidēji šādu cilvēku skaits ir daudz mazāks – 15.7%. Turklāt Latvijā lielākā daļa no pašnodarbinātām personām, kuras vēlas kļūt par algotiem darbiniekiem, vēlas strādāt lielākos uzņēmumos, kuri atbilst mazo uzņēmumu kategorijai (nodarbināto skaits ir 10–49 cilvēki), nekā mikrouzņēmumos (darbinieku skaits ir 2–9 cilvēki).

Aptaujas laikā visiem pašnodarbinātajiem tika lūgts novērtēt valsts atbalstu un palīdzību uzņēmējdarbības veikšanā. Vērtējums bija jāsniedz 10 ballu skalā: 1 – neapmierinošs vērtējums, 10 – vislabākais pozitīvs novērtējums. Gandrīz puse respondentu

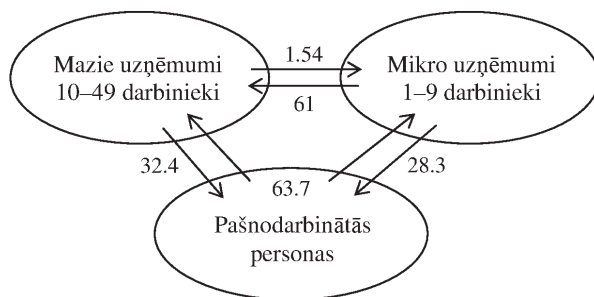
(49.7%) novērtēja valsts atbalstu kā neapmierinošu (1 punkts); 31.5% respondentu iedeва 2 punktus (ļoti slikti) un 17% – 3 punktus (slikti). Mazāk nekā 2% respondentu sniedza pozitīvus vērtējumus: 4, 5 un 9 punkti. Ņemot vērā šādu negatīvu valsts atbalsta novērtējumu Latvijā, var teikt, ka Eiropas Mazo uzņēmumu atbalsta sistēma (angl.: *Small Business Act, SBA*) praktiski nedarbojas attiecībā uz pašnodarbinātības jomu. Tāpēc šī ekonomikas nozare nav pievilcīga joma Latvijas iedzīvotājiem, kur pielikt pūles, lai dibinātu savus uzņēmumus.

Līdzīgs rezultāts tika iegūts, intervējot mikrouzņēmumu (2–9 strādājošie) un mazo uzņēmumu (10–49 strādājošie) darbiniekus. No 99 aptaujātajiem mikrouzņēmumu darbiniekiem tikai 28 cilvēki (28.3%) vēlētos kļūt par pašnodarbinātām personām, uzsākt patstāvīgu saimniecisko darbību. Pārējie respondenti šādu vēlmi neizteica. Mazo uzņēmumu darbinieku vidū 22 no 68 cilvēkiem (32.4%) vēlētos kļūt par pašnodarbinātām personām. Tādējādi vairāk nekā 2/3 respondentu nav izteikuši vēlmi uzsākt patstāvīgu saimniecisko darbību, kļūt par pašnodarbinātiem uzņēmējiem. Lielākā daļa mikrouzņēmumu darbinieku (58 no 95 respondentiem) izteica vēlmi pāriet uz lielākiem mazajiem uzņēmumiem. No 65 darbiniekiem praktiski nebija neviena pretendenta, kurš vēlētos pāriet no mazajiem uzņēmumiem uz mikrouzņēmumiem (izņemot 1 personu).

Tātad Latvijā, tāpat kā citās ES valstīs, ir daudz cilvēku, kuri vēlas mainīt savu statusu, pārejot no viena uzņēmuma uz citu (skat. 1. attēlu).

1. attēls

Darbinieku pāreja starp uzņēmumiem mazās uzņēmējdarbības jomā

Piezīme: skaitļi pie bultiņām atbilst % darbinieku, kuri vēlas mainīt statusu – pāriet uz citu darbu.

Avots: autoru aprēķināts, pamatojoties uz pašu veiktās aptaujas rezultātiem.

Pašnodarbinātības un pašnodarbinātās personas definīcijas Latvijā radikāli atšķiras atkarībā no vērtējuma perspektīvas. Saskaņā ar Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes formulējumu, pašnodarbinātais ir persona, kura strādā savā uzņēmumā, profesionālajā praksē vai zemnieku (zvejnieku) saimniecībā ar mērķi gūt ienākumus vai labumus un nenodarbina nevienu citu personu (Latvijas Centrālā statistikas pārvalde 2021d). Saskaņā ar Latvijas Republikas sociālās apdrošināšanas likumu, pašnodarbinātā persona ir persona, kas pastāvīgi dzīvo Latvijā, veic saimniecisko darbību par atlīdzību un ir reģistrēta Latvijas Valsts ieņēmumu dienestā (Latvijas Republikas Saeima 1998). Šādas pašnodarbinātības definīcijas ir ērtas valdības statistikai, taču pilnībā neatklāj šīs sociāli

ekonomiskās parādības un ekonomiskās kategorijas būtību. Tādējādi pastāv dažādas pašnodarbinātības definīcijas, no kurām dažas ir minētas iepriekš. Šīs definīcijas, pēc autoru domām, var apvienot šādi: iedzīvotāju pašnodarbinātība ir sarežģīta sociāli ekonomiskā parādība, kas ir vissvarīgākā sociālās ražošanas sastāvdaļa. Mūsdienās pašnodarbinātība tiek uzskatīta par sociālām attiecībām, ne tikai lai nodrošinātu iedzīvotājus ar darbu (t.i., no ražošanas un uzkrāšanas viedokļa), bet arī lai nodrošinātu cilvēku ar nepieciešamajiem iztikas līdzekļiem.

Latvijā cilvēki, kas veic patstāvīgu ekonomisko darbību kā pašnodarbinātas personas, apzinās un īsteno savu radošumu, uzņēmējdarbību, rada konkurētspējīgu vidi, kas ļauj novērst daudzu veidu produktu un pakalpojumu trūkumu iedzīvotājiem un nodrošina pilnvērtīgāku nodarbinātību valstī. Tomēr dažās valstīs, tostarp Latvijā, cilvēku pašnodarbinātības attīstīšanas process dažādās ekonomiskās dzīves sfērās sastopas ar šķēršļiem un grūtībām, dažkārt ar birokrātisku vai pat noziedzīgu raksturu (Siropolis 1990). Viens no galvenajiem šīs situācijas cēloņiem ir konsekvantas pasākumu sistēmas trūkums Latvijā – gan valsts, gan sabiedrības atbalsts pašnodarbinātām personām. Mazo uzņēmumu atbalsta sistēma, kas pastāv Eiropas Savienībā, nedarbojas pietiekami efektīvi (Boronenko, Lonska 2013). Ekonomiskā situācija Latvijā izpētes periodā un nākotnē pēc COVID-19 krīzes saasina iedzīvotāju nodarbinātības problēmu. Tāpēc ir ļoti lietderīgi izmantot iedzīvotāju pašnodarbinātības potenciālu Latvijas iekšējo ekonomisko un sociālo problēmu risināšanai, iedzīvotāju dzīves līmeņa celšanai un ekonomisko emigrantu skaita samazināšanai.

Saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem, personas, kuras nodarbojas ar uzņēmējdarbību, parasti iedala algotajos un pašnodarbinātajos. Valsts reģistrē pašnodarbinātās personas kā individuālos uzņēmējus vai juridiskās personas (Latvijas Republikas Saeima 2002). Pašlaik nav pilnībā izpētīti daudzi jautājumi, kas saistīti ar cilvēku pašnodarbinātības raksturu, mehānismiem, tās attīstības pārvaldes veidiem, ko veic valsts struktūras ar mērķi pozitīvi ietekmēt darba tirgu un bezdarba līmeņa regulēšanu.

Tā kā pašnodarbinātie paši dibina savus uzņēmumus, viņus attiecina pie uzņēmējiem, kuri var vadīt arī mikrouzņēmumus, kur var tikt izmantots algotu darbinieku darbs. Galvenais faktors, kas atšķir pašnodarbināto personu no individuālā uzņēmēja vai uzņēmuma īpašnieka, ir algotu darbinieku neesamība. Tiklīdz darbā tiek pieņemts palīgs saskaņā ar darba līguma noteikumiem, pašnodarbinātā persona faktiski nopērk darbaspēku un piesavinās pievienoto vērtību, un no personīgā darba vai arteļa attiecībām pāriet uz citu cilvēku darba izmantošanu. Šī persona vairs nav pašnodarbinātā persona, iegūstot uzņēmēja klasiskās īpašības.

Persona, kas ir izvēlējusies sev pašnodarbinātā statusu, atrod darbu pati, sava biznesa ietvaros. Pašnodarbinātā persona darba attiecības noformē līguma veidā un ir atbildīga par savu darbu, organizē darba procesu, veic līgumdarbu patstāvīgi vai pašnodarbināto personu grupas sastāvā. Pašnodarbinātie veic uzņēmējdarbību, nebūdami uzņēmēji šī vārda klasiskajā nozīmē, jo viņi nerada pievienoto vērtību. Saņemtos ienākumus viņi sadala darba grupas ietvaros atbilstoši personīgajai līdzdalībai darbā (Sventitskaya, Kochetkov 2018a).

Lai arī iedzīvotāju pašnodarbinātībai ir diezgan nozīmīga loma Latvijas ekonomikā, valsts sociāli ekonomiskās attīstības stratēģijā nav iekļauta pašnodarbinātības attīstība, kas kavē efektīvu pašnodarbinātības potenciāla izmantošanu. Latvijas Nacionālajā

attīstības plānā 2014.–2020. gadam (Latvijas Republikas Saeima 2013) cilvēku pašnodarbinātība netika pieminēta. Pašnodarbinātība nav pieminēta nedz Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027. gadam (Latvijas Republikas Saeima 2019b), nedz Latvijas Ilgtspējīgās attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam (Latvijas Republikas Saeima 2019a). Pēc raksta autoru domām, tas ir būtisks trūkums, jo iedzīvotāju, īpaši jauniešu, pašnodarbinātības attīstība veicina ne tikai bezdarba līmeņa samazināšanos valstī, bet arī ekonomisko emigrantu skaita samazināšanos.

20. gadsimta beigās daudzās Eiropas valstīs sāka augt iedzīvotāju pašnodarbinātība. To veicināja valsts programmu īstenošana pašnodarbinātības atbalstam un attīstībai šajās valstīs. Programmas ietvēra tehniskās un finansiālās palīdzības sniegšanu cilvēkiem, kuri vēlējās uzsākt individuālo uzņēmējdarbību, kā arī reģistrācijas procedūru un ziņošanas vienkāršošanu. Daudzās valstīs šādas programmas ietver īpašas jauniešu atbalsta sadaļas. Pašnodarbinātības pieaugums ir samazinājis bezdarba līmeni un veicinājis mazo uzņēmumu attīstību daudzās valstīs (European Commission 2018). Pirmās programmas bezdarbnieku un jauniešu pašnodarbinātības stimulēšanai Francijā parādījās pagājušā gadsimta 70. gados. Programmas paredzēja maksāt bezdarbnieka pabalstus, kuru apmērs ļāva bezdarbniekiem izveidot pietiekamu sākuma kapitālu, lai nodibinātu individuālu uzņēmumu bez algotiem darbiniekiem. Esošajā mazajā uzņēmējdarbībā bija iespējams piedalīties personai kā partnerim (Sventitskaya, Kochetkov 2018a).

Pēc analogijas ar franču modeli, Apvienotās Karalistes pašnodarbinātības programmā – *Enterprise Allowance Scheme, EAS* – nepastāv obligāta pretendentu atlases sistēma, lai sniegtu atbalstu sava uzņēmuma dibināšanai. Tomēr ir procedūras, kas pretendentiem sniedz kritisku pašnovērtējumu par viņu uzņēmējdarbības plāniem. Turklāt Lielbritānijas pašnodarbinātības attīstības modelī palīdzība tiek sniegta tikai tiem, kuri plāno izveidot jaunu individuālu uzņēmumu. Papildu palīdzība no valsts budžeta tiek sniegta, ja jaunā uzņēmuma darbība atbilst reģionālās vai vietējās sociāli ekonomiskās attīstības mērķiem un prioritātēm. 11 gadu laikā, kopš šī nacionālā EAS programma tiek īstenota (no 1979. gada), pašnodarbināto personu īpatsvars kopējā Lielbritānijas strādājošo skaitā ir palielinājies no 7.2% līdz 11.7%. Līdz astoņdesmito gadu vidum līdzīgas pašnodarbinātības attīstības programmas tika piemērotas praktiski visās vadošajās ESAO valstīs. Dažādās valstīs šīm programmām, protams, bija savas īpatnības.

Iepriekš minētajā avotā pētījuma autori veica galveno Latvijas sociāli ekonomisko stāvokli raksturojošo rādītāju aprēķinus periodā pēc globālās krīzes no 2008. gada līdz 2010. gadam. Visi aprēķini tika veikti pēc Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes (CSP) un Valsts ieņēmumu dienesta (VID) datiem (Latvijas Centrālā statistikas parvalde 2021a). Kopējais iedzīvotāju skaits Latvijā šajā periodā samazinājās par vairāk nekā 7%, kas izskaidrojams gan ar dzimstības samazināšanos valstī, gan ar ievērojamas darbības vecuma iedzīvotāju migrāciju uz citām ES valstīm.

Galveno faktoru, kas raksturo ekonomiskās situācijas stāvokli valstī pēc ekonomiskās krīzes, izmaiņu tendencēm, kas iegūtas, pamatojoties uz statistikas datiem, determinācijas R^2 un korelācijas koeficienti r ir attiecīgi lielāki par 0.7438 un 0.8624 (Sventitskaya, Kochetkov 2018a). Tas liek domāt, ka iegūtie tendenču vienādojumi izskaidro gandrīz 75% vai vairāk no aplūkojamo faktoru variācijām norādītajā periodā.

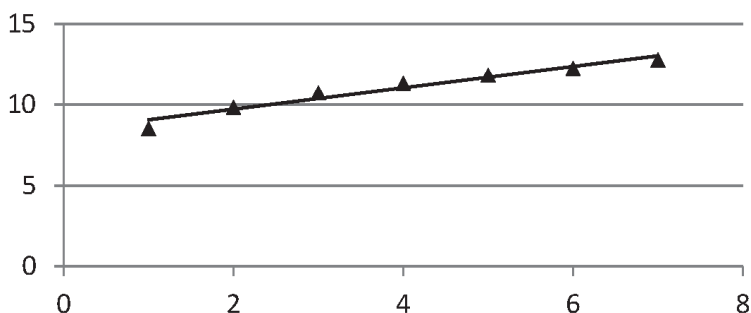
Korelācijas koeficienti visos gadījumos bija vairāk nekā 86%, kas norāda uz diezgan spēcīgu aplūkojamo rādītāju korelācijas atkarību no laika. Pārbaudot iegūto regresijas vienādojumu konsekvenci pēc Fišera un Durbina-Vatsona (*DW*) kritērijiem ar nozīmības līmeni $\alpha = 0.05$, izrādījās, ka visos gadījumos Fišera kritērija *Fact* vērtības ir lielākas par kritiskajām *Fcrit* vērtībām attiecībā uz apskatāmajiem apstākļiem, un nav pirmās kārtas atlikumu autokorelācijas. Tāpēc vienādojumi tiek atzīti par ticamiem, statistiski nozīmīgiem un tos var izmantot analizēšanai attiecīgajā laika periodā.

Finanšu un ekonomikas krīzes laikā no 2008. gada līdz 2010. gadam Latvijas IKP samazinājās. Tomēr, sākot ar 2010. gadu, IKP uz vienu iedzīvotāju ir nepārtraukti palielinājies (skat. 2. attēlu), tiek atvērti jauni uzņēmumi un pieaug produkcijas izlaide. Valstī pieaug strādājošo iedzīvotāju skaits, samazinās bezdarba līmenis. Samazinās aktīvo bezdarbnieku skaits – personas, kuras nekļūst par ekonomiskiem emigrantiem, bet aktīvi meklē un atrod sev darbu mājās, kļūst par pašnodarbinātām personām (skat. 3. attēlu). Ja 2010. gadā Latvijā aktīvo bezdarbnieku skaits bija aptuveni 200 tūkst. cilvēku, tad 2016. gadā tas bija gandrīz 2 reizes mazāks (Latvijas Centrālā statistikas parvalde 2021a). Pašnodarbināto personu skaita attiecība pret aktīvo bezdarbnieku skaitu Latvijā apskatāmajā periodā palielinās. Tas bija saistīts gan ar aktīvo bezdarbnieku skaita samazināšanos, gan ar pašnodarbināto personu skaita pieaugumu. Laika posmā no 2011. gada līdz 2015. gadam pašnodarbināto skaits Latvijā svārstījās no 86 līdz 88 tūkst. cilvēku. 2016. gadā tas samazinājās līdz nepilniem 84 tūkst., bet 2018. gadā atkal pieauga līdz vairāk nekā 105 tūkst. cilvēku (Latvijas Centrālā statistikas parvalde 2021d). Atgūstoties no krīzes, pieaug nodokļu ieņēmumi valsts budžetā no pašnodarbināto personu un mikrouzņēmumu darbības. Tātad 2016. gadā, salīdzinot ar 2014. gadu, ieņēmumi pieauga gandrīz 4 reizes.

Tādējādi iedzīvotāju pašnodarbinātība Latvijā pozitīvi ietekmē nodarbinātības līmeni valstī, ekonomikas izaugsmes tempus un nodokļu ieņēmumus budžetā. Tas notiek bez valsts atbalsta pašnodarbinātām personām. Topošajiem uzņēmējiem ir ļoti grūti iegūt nepieciešamos finanšu resursus. Lielākā daļa no viņiem neizmanto aizņēmumus, jo nav iespēju saņemt izdevīgus aizdevumus.

2. attēls

IKP izmaiņas uz vienu iedzīvotāju Latvijā, 2010. g.–2016. g.

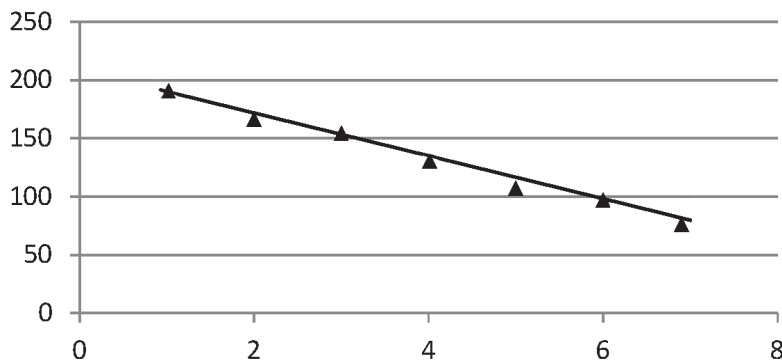

Piezīme: OY ass – tūkst. eiro; ass OX: 1 – 2010. gads, 2 – 2011. gads, ... 7 – 2016. gads.

Avots: autoru aprēķināts, pamatojoties uz Latvijas Centrālās statistikas parvalde 2021b, 2021d.

3. attēls

Izmaiņas bezdarbnieku skaitā, kuri aktīvi meklē darbu Latvijā, 2010. g.–2016. g.

Piezīme: OY ass – tūkst. iedzīvotāju; OX ass: 1 – 2010. gads, 2 – 2011. gads, ... 7 – 2016. gads.

Avots: autoru aprēķināts, pamatojoties uz Latvijas Centralas statistikas parvalde 2021b.

Latvijas Republika ir sadalīta četros vēsturiskos reģionos, kas nav administratīvi teritoriālās vienības, bet oficiāli atzīti konstitūcijā: Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale. Galvaspilsēta Rīga un Rīgas reģions atrodas Rīgas jūras līča dienvidu piekrastē. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa un nekustamā īpašuma nodokļa summa parāda bagātākos Latvijas reģionus un pilsētas (Valsts ienemumu dienests 2017; Latvijas Centrālā statistikas parvalde 2021b). Pirmajā vietā ienākumu ziņā ir valsts galvaspilsēta – Rīga, kuras nodokļu ieņēmumi budžetā, piemēram, 2017. gadā bija 683.7 milj. eiro. Otrajā vietā ir Jūrmala – kūrortpilsēta, kas pazīstama ar diezgan augstām nekustamā īpašuma cenām – 2017. gadā nodokļu ieņēmumi budžetā bija 59.3 milj. eiro. Trešo vietu ieņēma otra apdzīvotākā Latvijas pilsēta – Daugavpils, kura iekasēja nodokļus par 44.8 milj. eiro. Pirmajā piecīnīkā ir arī citas lielās Latvijas pilsētas: Liepāja (43.7 milj. eiro) un Jelgava (42.6 milj. eiro). Valsts iedzīvotāji mēdz pārcelties uz lielām Latvijas pilsētām, kas parāda diezgan stabilu attīstību, vēloties uzlabot savu finansiālo stāvokli un atrast labāk apmaksātu darbu (Kochetkov 2015).

Latvijas galvaspilsēta Rīga ir ekonomiski attīstītākais, lielais rūpniecības centrs, kas piesaista lielu skaitu darbaspēka resursu. Šajā pilsētā un tai piegulošajās teritorijās darbojas aptuveni 60% Latvijas uzņēmumu un strādā vairāk nekā puse darbspējīgo iedzīvotāju. Rīgā ir viszemākais bezdarba līmenis valstī – 2017. gadā bez darba bija tikai 4% Rīgas ekonomiski aktīvo iedzīvotāju vecumā no 15 līdz 64 gadiem; vidējais rādītājs valstī bija 6.8%. Citās Latvijas pilsētās situācija ir atšķirīga: tajās iedzīvotāju dzīves līmenis ir zemāks nekā Rīgā, bet tomēr ievērojami augstāks nekā lauku pašvaldībās. Bagātākās pilsētas ir Ventspils un Valmiera, kuru vidējie ienākumi ir 943 € cilv. un 811 eiro/cilv.

Iedzīvotāju ienākumu situācija ir nedaudz sliktāka Jēkabpilī (573 eiro/cilv.), Rēzeknē (571 eiro/cilv.) un Daugavpilī (530 eiro/cilv.). Daudzu Kurzemes, Vidzemes un Zemgales lauku rajonu iedzīvotāju ienākumi ir aptuveni 550 eiro uz cilvēku, savukārt Latgalē tie pat nesasniedz 450 eiro. Latgale ir reģions ar augstāko bezdarba līmeni valstī –

15.8% ekonomiski aktīvo iedzīvotāju bija bezdarbnieki 2017. gada beigās. Latgalē ir vislielākais ilgstošo bezdarbnieku īpatsvars. Lielās Latgales pilsētas – Daugavpils un Rēzekne – iedzīvotāju ienākumu ziņā atpaliek no citām Latvijas pilsētām. Šāds reģiona ekonomikas stāvoklis liek daudziem iedzīvotājiem ekonomiski emigrēt uz pārtikušākajām Eiropas Savienības valstīm. Pēc Latvijas CSP datiem, kopš 2010. gada Latgale ir zaudējusi vairāk nekā 15% savu iedzīvotāju, kas ir vairāk nekā jebkurš cits valsts reģions.

2009. gadā globālās finanšu un ekonomiskās krīzes laikā Latvijā sākās ekonomiskās emigrācijas vilnis: nākamās desmitgades laikā valsti pameta vairāk nekā 200 tūkst. iedzīvotāju (Latvijas Centrālā statistikas parvalde 2021c). Kopš 2014. gada emigrācijas līmenis sāka samazināties, negatīvā migrācijas bilance sasniedza 10–12 tūkst. cilvēku gadā. Perioda sākumā Latvija gadā zaudēja 35 tūkst. cilvēku, no kuriem 17–18% bija jaunieši darbspējīgākajā vecumā līdz 30 gadiem.

Latvijā dzīvo aptuveni 1.9 milj. iedzīvotāju, no kuriem vairāk nekā puse dzīvo galvaspilsētā Rīgā un Rīgas reģionā. Salīdzinoši mazā iedzīvotāju skaita dēļ Latvija ir mazs tirgus. Galvenās valsts priekšrocības ir tās ģeogrāfiskais stāvoklis Baltijas jūras krastā, attīstīta infrastruktūra un salīdzinoši lēts darbaspēks. Tas viss ir pievilcīgs investoriem (Kochetkov, Sventitskaya 2016). Krīzes laikā, t.i., laika periodā no 2008. gada līdz 2010. gadam Latvijas IKP samazinājās gandrīz par ceturtdaļu, ārējais parāds dubultojās, darbinieku skaits samazinājās par 16%, bet reālās algas samazinājās par 12% (Sventitskaya, Kochetkov 2018b). Latvija veiksmīgi pārvarēja krīzi, un 2010. gada beigās ekonomika atsāka izaugsmi, galvenokārt pateicoties pieaugošajai eksporta lomai (Aliev, Kochetkov 2018). Līdz 2013. gadam Latvijas IKP pieauga vidēji par 4.4% gadā, bet tad izaugsme sāka palēnināties, kas saistīts gan ar ekonomikas izaugsmes palēnināšanos Eiropas Savienībā, gan ar ekonomiskās situācijas pasliktināšanos Krievijā. Tas ietekmēja arī lielākās daļas valsts iedzīvotāju ienākumus.

Darbinieku mēneša darba algas svārstību diapazons Latvijā ir diezgan liels: no vairākiem simtiem līdz desmitiem tūkstošu eiro bruto. Saskaņā ar Latvijas CSP datiem vidējā mēneša alga 2017. gada trešajā ceturksnī bija 925 eiro bruto, kas atbilst “neto” algai 664 eiro (Latvijas Centrālā statistikas parvalde 2021c). Alga Rīgā un tās reģionā ir par aptuveni 10% lielāka nekā vidējā darba samaksa Latvijā, citos valsts reģionos alga ir par 15–30% zemāka nekā vidējā darba samaksa, viszemākās algas ir Latgalē. Tas neattiecas uz augsti kvalificētiem speciālistiem: viņi bieži tiek pieņemti Rīgā darbam reģionos, saglabājot attiecīgi augsto algu līmeni. Salīdzinot ar citām ES valstīm, kopējais algu līmenis Latvijā ir zems (Sventitskaya, Kochetkov 2017). Tomēr dažās ekonomikas nozarēs algas atbilst vidējam līmenim ES: finanšu iestādēs, farmācijā, lielos tirdzniecības uzņēmumos u.c.

Atalgojuma atšķirības dažādos Latvijas reģionos, neatbilstība starp darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma struktūru un zemās reālās algas lielums noved pie tā, ka daudzos gadījumos nodarbinātība neapmierina strādājošo materiālās un nemateriālās vajadzības. Pašlaik COVID-19 pandēmijas dēļ daudzi uzņēmumi slēdz darbu vai strādā nepilnu slodzi, kā rezultātā valstī palielinās bezdarba līmenis. Tādējādi saskaņā ar provizoriskiem Latvijas CSP datiem 2020. gadā bezdarba līmenis Rīgā pieauga līdz 6%, Latgalē tas pārsniedza 16%. Saskaņā ar prognozēm 2021. gadā bezdarba

līmeņa pieaugums valstī var sasniegt 8–9% (Latvijas Centrālā statistikas parvalde 2021b).

Latvijas iekšzemes kopprodukts krīzes laikā COVID-19 dēļ 2020. gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, samazinājās par 3.6%: 2020. gadā IKP faktiskajās cenās bija 29.3 miljardi eiro, 2019. gadā – 30.4 miljardi eiro (Latvijas Centrālā statistikas parvalde 2021d). Visvairāk no COVID-19 krīzes cieta viesnīcu, restorānu, sabiedriskās ēdināšanas, veselības uzlabojošo sporta centru (peldbaseinu, sporta klubu utt.) sfēra. Šajā nozarē pievienotā vērtība samazinājās par 38%, salīdzinot ar iepriekšējo gadu. Viesnīcu sektorā kritums bija 53%, sabiedriskās ēdināšanas nozarē – 32.6%. Otrs lielākais pievienotās vērtības samazinājums notika transporta un uzglabāšanas nozarē, tā vērtība bija par 15% mazāka nekā iepriekšējā gadā. Tostarp samazinājums pasažieru pārvadājumu jomā bija par 53%, uzglabāšanas un transporta palīgpakalpojumu jomā – par 9.6%, kravu pārvadājumu jomā – par 3.3% (Latvijas Centrālā statistikas parvalde 2021c). Šādos sarežģītos apstākļos kļūst ļoti svarīgi palielināt iedzīvotāju nodarbinātības līmeni. Kā intervijā Latvijas Radio 2021. gada 17. februārī sacīja Latvijas Valsts bankas padomes loceklis A. Vilks: “Valdības galvenais uzdevums COVID-19 pandēmijas laikā ir nodrošināt nodarbinātību valsts iedzīvotājiem”.

Augsti attīstīto pasaules valstu pieredze liecina, ka ne valdības, ne lielie uzņēmumi nevienā valstī nespēj radīt pietiekami daudz darbavietu, lai ātri palielinātu iedzīvotāju nodarbinātību. Vislabākais risinājums ir paātrināta iedzīvotāju pašnodarbinātības un mazās uzņēmējdarbības attīstība kopumā (Sventitskaya, Kochetkov 2018a). Pašnodarbinātība ir ne tikai veids kā samazināt bezdarbu darba tirgū, bet arī ļauj cilvēkiem kļūt par uzņēmējiem, ja viņiem veicas uzņēmuma vadīšanā. Pašnodarbinātās personas ne tikai nodrošina sevi ar darbu un iztiku, maksā valstij nodokļus, bet arī uzlabo sabiedrības sociālo vidi, izveidojot uzņēmumus un sniedzot pakalpojumus cilvēkiem. Pašnodarbinātības pieaugums veicina bezdarba un noziedzības līmeņa samazināšanos, kā arī samazina darbaspēka, īpaši jauniešu, emigrāciju uz citām ES valstīm. Pašnodarbinātā persona patstāvīgi atrod vēlamo darbības veidu, organizē darba procesu. Tas noved pie fundamentālām izmaiņām viņa darba motivācijā, pateicoties pilnīgas atbildības uzņemšanai par pozitīvajiem vai negatīvajiem darba rezultātiem. Pašnodarbinātām personām galvenā loma preču vai pakalpojumu ražošanā ir viņu personīgajam darbam. Darba vieta parasti tiek organizēta dzīvesvietā, kas ļauj ietaupīt. Pašnodarbinātība sniedz iespēju ikvienam cilvēkam, kurš vēlas kļūt par iecienītā biznesa īpašnieku, parādīt savas spējas un talantus.

Katram no pieciem Latvijas reģioniem, ieskaitot galvaspilsētu Rīgu un tās reģionu, ir savas ekonomiskās, sociālās un kultūras attīstības iezīmes. Vissvarīgākais rādītājs cilvēku dzīves kvalitātes, teritorijas sociālās un ekonomiskās attīstības novērtēšanai ir bezdarba līmenis reģionā (Kochetkov 2015). Tādējādi galvaspilsētā Rīgā un Rīgas reģionā bezdarba līmenis pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas vienmēr ir bijis viszemākais, un dzīves līmenis valstī bijis visaugstākais. Latgales reģionā, kas tiek uzskatīts par nomāktu, bija visaugstākais bezdarba līmenis un zems dzīves līmenis.

Pēc Latvijas VID un CSP datiem, svarīgi ar iedzīvotāju nodarbinātību saistīti statistikas rādītāji ir kopējie pašnodarbināto ienākumi reģionos un no tiem saņemtie nodokļi (Kochetkov, Sventitskaya 2019). Pētījumā tika izmantoti arī ienākumu un nodokļu

rādītāji uz vienu pašnodarbinātu nodokļu maksātāju katrā reģionā, lai analizētu un salīdzinātu iedzīvotāju pašnodarbinātību. Tādējādi tika analizēta kvadrātveida matrica 5x5: rindās atrodas reģioni – Kurzeme, Latgale, Rīga un tās reģions, Zemgale, Vidzeme; kolonnās ir aplūkojamie faktori – bezdarba līmenis, ienākumi uz vienu nodokļu maksātāju, nodokļi no viena nodokļa maksātāja, pašnodarbināto personu kopējie ienākumi reģionos un kopējie nodokļi no pašnodarbinātajiem (Valsts ienemumu dienests 2017; Latvijas Centrālā statistikas parvalde 2021b).

Tika konstatēts, ka pastāv šo faktoru daudzkolinearitāte, kas izskaidrojama ar pietiekami būtisko korelācijas līmeni starp faktiskajiem faktoriem, kas ietekmē bezdarba līmeni. Tāpēc nav tik svarīgā rādītāja, kā bezdarba līmenis, daudzkārtējas korelācijas no citiem faktoriem. Šo faktoru pāru regresijas atkarība pārsvarā ir nelineāra. Pamatojoties uz iepriekš minēto, pētījumā netika izmantotas korelācijas un regresijas analīzes metodes.

Lai noteiktu pašnodarbinātības galveno faktoru vispārējās struktūras raksturojumu Latvijas reģionos, pētījumā tika izmantota daudzdimensionālās mērogošanas metode – *Alscal-SPSS* procedūra (Nasledov 2005). Tika uzbūvēts Eiklida statistiskā attāluma modelis, kas raksturo faktoru tuvuma pakāpi un faktoru savstarpējo ietekmi pētāmajā telpā. Attālumi starp faktoriem šajā telpā ir savstarpējo savienojumu pakāpes un objektu atšķirību funkcija: jo tālāk viens no otra atrodas attāluma modeļa punkti, kas atbilst noteiktiem faktoriem, jo mazāka saistība un mijiedarbība starp faktoriem, bet vairāk atšķirību un otrādi.

Statistiskā attāluma modelis tika izveidots, izmantojot atšķirību matricas, kas atbilst 2014. g.–2016. g. datiem, aprēķinot Eiklida attālumus starp faktoriem divdimensiju telpā. Atšķirību matricas bija kvadrātveida un asimetriskas. Galvenais statistiskā attāluma modeļa precizitātes rādītājs ir tā sauktais “stress”: jo mazāk tas ir, jo labāks ir modelis (Janga S-stresa formula – *Alscal*) (Nasledov 2005). Stress ir modeļa objektu galīgās konfigurācijas novirzes mērījums no sākotnējā to atšķirību vērtējuma. Lai uzlabotu statistiskā attāluma modeļa precizitāti, stress tiek samazināts aprēķinu procesā, izmantojot iteratīvo metodi. Divdimensiju modeļu gadījumā nav vēlams, lai stresa vērtība pārsniegtu 0.2. Lai novērtēt statistiskā attāluma modeļu kvalitāti, pētījumā tika izmantots arī determinācijas rādītājs – korelācijas koeficienta RSQ kvadrāts, kas nosaka dispersijas proporciju atšķirību matricā noteiktajam modelim. Jo tuvāk RSQ vieniniekam, jo precīzāks ir modelis. Apskatāmajā situācijā statistiskā attāluma modeļiem RSQ jābūt vismaz 0.7.

Aprēķinu kvalitātes vidējie rādītāji ir šādi: stress – 0.20055, kas ir pieņemams faktoru konfigurācijai divās dimensijās; $RSQ=0.84607$ (vairāk nekā 84.6% faktoru dispersijas sākotnējās matricās atbilst aprēķinātajam attāluma modelim). Tādējādi statistiskā attāluma modeļa parametri diezgan precīzi atbilst sākotnējiem datiem, modeli var izmantot situācijas analīzei. Šī modeļa analīze parādīja, ka pašnodarbināto personu nodokļa faktors atrodas vistuvāk bezdarba faktoram, kas norāda uz šo faktoru labajām attiecībām un šī faktora lielāku ietekmi uz bezdarba līmeni salīdzinājuma ar citiem. Kopējo nodokļu faktors pašnodarbinātajām personām reģionos atrodas nedaudz tālāk no bezdarba faktora, un tā ietekme uz bezdarbu ir mazāka. Pašnodarbināto personu kopējie ienākumi reģionos un individuālie ienākumi atrodas tālu no bezdarba

faktora nekā nodokļu faktori. Turklāt kopējie ienākumi atrodas vistālāk no bezdarba faktora, salīdzinot ar visiem citiem faktoriem. Tas liek domāt, ka bezdarba līmenis ir mazāk saistīts ar pašnodarbināto personu kopējiem ienākumiem.

Ja aplūkojam modeli kopumā, horizontālās skalas pretējos polos (1. dimensija) atrodas pašnodarbināto personu kopējie ienākumi un individuālie nodokļi. Pārējie faktori ieņem starpstāvokli. Tas liek domāt, ka individuālie nodokļi ir maz saistīti ar visu pašnodarbināto iedzīvotāju kopējiem ienākumiem. Vertikālās skalas pretējos polos (2. dimensija) atrodas individuālie ienākumi, visu pašnodarbināto iedzīvotāju kopējie ienākumi un bezdarba faktors. Tādējādi individuālie ienākumi ir maz saistīti ar kopējiem nodokļiem un bezdarba līmeni reģionos; bezdarbs ir visvairāk saistīts ar individuālajiem nodokļiem, ko maksā pašnodarbinātās personas.

Lai noteiktu līdzības un atšķirības starp Latvijas reģioniem, ņemot vērā galvenos iedzīvotāju pašnodarbinātību raksturojošos faktoros, ar *Alscal* procedūru tika izveidots Eiklida statistiskā attāluma modelis starp reģioniem divdimensiju telpā. Aprēķiniem izmantoti vidējie statistiskie dati par Latvijas reģioniem laika periodā no 2014. gada līdz 2016. gadam (skat. 1. tabulu) (Latvijas Centrālā statistikas parvalde 2021b).

Aprēķinu rezultātā statistiskā attāluma modeļa vidējie kvalitātes rādītāji (skat. 4. attēlu) bija labi: stress – 0.109 un $RSQ = 0.965$. Aprēķinot pēc daudzdimensiju mērogošanas metodes, modeļa sakritības ar faktiskajiem datiem nosacījums tika ņemts “pēc rindām”, iterāciju skaits bija 14.

1. tabula

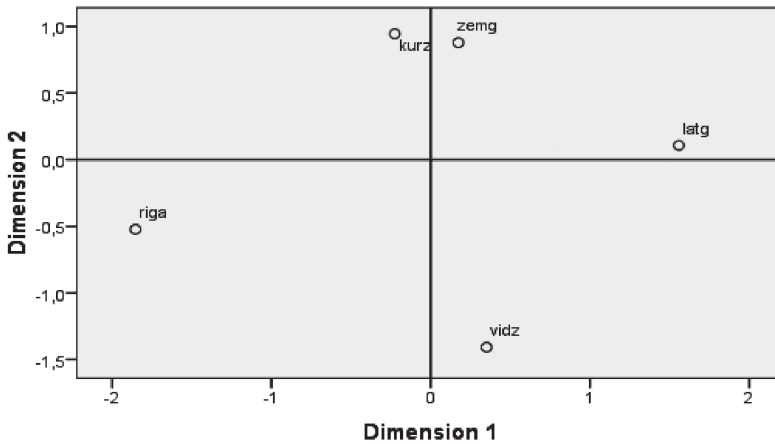
**Vidējie gada statistiskie dati par
pašnodarbinātajām personām Latvijas reģionos**

Statistiskie rādītāji	Vidzeme	Latgale	Zemgale	Kurzeme	Rīga un Rīgas reģions
Nodarbinātība, %	88.5	81.9	87.7	88.7	92.6
1 nodokļu maksātāja ienākumi, €	4957	5316	5474	4981	8102
Nodoklis no 1 nodokļu maksātāja, €	186	96	177	146	484
Pašnodarbināto personu skaita attiecība pret ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaitu, %	11.8	8.26	7.83	10.9	8.03
Kopējais ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits, tūkst.	96	132	119	121	523

Avots: autoru veidota tabula, pamatojoties uz Latvijas Centrālā statistikas parvalde 2021b.

4. attēls

Eiklida statistiskā attālumu modelis starp Latvijas reģioniem atkarībā no iedzīvotāju pašnodarbinātības faktoriem

Piezīme: riga – Rīga un tās reģions, kurz – Kurzeme, zemg – Zemgale, latg – Latgale, vidz – Vidzeme.

Avots: autoru aprēķināts un izveidots.

Ņemot vērā labu sakritību (stresa un RSQ) starp statistiskā attāluma modeli un faktiskajiem sākotnējiem datiem, to var veiksmīgi izmantot situācijas analīzei. Rīga un tās reģions (negatīvais pols) un Latgales reģions (pozitīvais pols) atrodas modeļa horizontālās skalas (1. dimensija) pretējos polos. Saskaņā ar statistiskā modeli attālums starp šiem reģioniem ir vislielākais, kas apstiprina notiekošās lielās atšķirības. Mēroga zīmēm (plus un mīnus), tāpat kā pirmajā modeli, šeit nav nozīmes. Svarīgs ir tikai attālums starp modeļu objektiem. Rīgā un tās reģionā pašnodarbinātas personas veido 8% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, Latgalē – nedaudz vairāk par 8.3%. Tajā pašā laikā Rīgā un tās reģionā pašnodarbināto personu ienākumi ir vidēji 1.5 reizes lielāki nekā Latgalē, pašnodarbināto personu samaksātie nodokļi Rīgā un tās reģionā ir 5.0 reizes lielāki nekā Latgalē (skat. 1. tabulu). Bezdarba līmenis Latgalē ir 2.4 reizes lielāks nekā Rīgā. Šīs atšķirības izskaidro lielu attālumu starp Rīgu un Latgali modeli.

Zemgales un Kurzemes reģioni statistiskā attāluma modeli atrodas blakus, kas izskaidrojams ar līdzīgiem nosacījumiem iedzīvotāju pašnodarbinātības ziņā. Zemgale un Kurzeme atrodas uz vertikālās skalas pozitīvā pola (2. dimensija), Vidzemes reģions ieņem šīs skalas negatīvo polu. Attālumi no Vidzemes reģiona līdz Kurzemes un Zemgales reģioniem ir ļoti tuvi – var secināt, ka Vidzemes reģionam ir līdzīgas atšķirības no abiem šiem reģioniem. Saskaņā ar modeli Zemgales un Vidzemes reģioni atrodas gandrīz vienādā attālumā no Rīgas un tās reģiona, tāpēc šiem reģioniem ir līdzīgas atšķirības pašnodarbinātības apstākļu ziņā no galvaspilsētas un tās reģiona, neskatoties uz atšķirībām savā starpā. Kurzemes reģions modeli atrodas vistuvāk Rīgas reģionam. Tas norāda uz to, ka Kurzemes iedzīvotāju pašnodarbinātības attīstības apstākļi ir līdzīgāki apstākļiem Rīgā un tās reģionā, salīdzinot ar citiem Latvijas reģioniem.

Secinājumi

Pašnodarbināto personu īpatsvars no kopējā nodarbināto skaita Latvijā, tāpat kā citās Eiropas valstīs, ir saistīts ar ekonomikas cikliem, labos laikos tas samazinās un sliktos – pieaug. Pēc pašnodarbinātības attīstības līmeņa – uzņēmumu un pašnodarbināto personu skaita (2018. gadā 13.1% no visiem darbiniekiem) – Latvija ir tuvu vidējam rādītājam Eiropas Savienībā 217 pašnodarbināto personu, mikro un mazo uzņēmumu darbinieku aptaujas rezultātiem var teikt, ka Eiropas mazo uzņēmumu atbalsta sistēma praktiski nedarbojas Latvijas pašnodarbināto un mazo uzņēmumu sfērā. Tāpēc šī ekonomikas nozare nav pievilcīga Latvijas iedzīvotājiem, kur pielikt pūles, lai dibinātu savus uzņēmumus.

Latvijas ilgtermiņa attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam trūkst plānu pašnodarbinātības attīstībai, kas kavē efektīvu iedzīvotāju pašnodarbinātības potenciāla izmantošanu. Tas ir ievērojams trūkums, jo pašnodarbinātības attīstība, īpaši jauniešu vidū, veicina ne tikai bezdarba līmeņa samazināšanos valstī, bet arī ekonomisko emigrantu skaita samazināšanos. Neskatoties uz valsts iestāžu nepietiekamu uzmanību, iedzīvotāju pašnodarbinātība Latvijā attīstās un pozitīvi ietekmē nodarbinātības līmeni valstī, ekonomikas izaugsmes tempu un nodokļu ieņēmumus budžetā. Tas notiek bez valsts atbalsta pašnodarbinātām personām. Uzņēmējiem-iesācējiem īpaši grūti saņemt nepieciešamos finanšu resursus.

Pašnodarbinātība ir ne tikai veids, kā samazināt bezdarbu darba tirgū, bet arī sniedz pašnodarbinātām personām iespēju kļūt par uzņēmējiem, ja viņi veiksmīgi veic uzņēmējdarbību. Pašnodarbinātās personas ne tikai nodrošina sevi ar darbu un iztiku, maksā valstij nodokļus, bet arī uzlabo sabiedrības sociālo vidi, dibinot cilvēkiem nepieciešamos uzņēmumus un sniedzot pakalpojumus. Pašnodarbinātības pieaugums veicina gan bezdarba līmeņa, gan noziedzības samazināšanos, kā arī darbaspēka, īpaši jauniešu, emigrācijas samazināšanos uz citām Eiropas Savienības valstīm.

Katram no pieciem Latvijas reģioniem, ieskaitot galvaspilsētu Rīgu un tās reģionu, ir savas ekonomiskās, sociālās un kultūras attīstības iezīmes. Vissvarīgākais rādītājs cilvēku dzīves kvalitātes, teritorijas sociālās un ekonomiskās attīstības novērtēšanai ir bezdarba līmenis reģionā. Statistiskā attāluma modeļa analīze parādīja, ka pašnodarbināto personu nodokļa faktors atrodas vistuvāk bezdarba faktoram. Tas norāda uz to mijiedarbību un šī faktora lielāku ietekmi uz bezdarba līmeni salīdzinājumā ar citiem faktoriem. Otrajā modelī attālums starp Rīgas un Latgales reģioniem ir vislielākais, ko apliecina lielās atšķirības: Rīgas un tās reģiona pašnodarbināto ienākumi vidēji ir 1.5 reizes lielāki nekā Latgalē; pašnodarbināto personu samaksātie nodokļi Rīgā un tās reģionā ir 5.0 reizes lielāki nekā Latgalē. Bezdarba līmenis Latgalē ir 2.4 reizes lielāks nekā Rīgā. Tas apstiprina nevienmērīgo valsts reģionu attīstību un nepieciešamību pievērst lielāku uzmanību pašnodarbinātības attīstībai galvenokārt atpalikušajos reģionos.

Galvenie faktori, kas kavē iedzīvotāju pašnodarbinātības attīstību Latvijā un tā dēļ bezdarba samazināšanās, ir diezgan augsti darba ņēmēju nodokļi, nodokļu politikas nestabilitāte un apgrūtināta atskaišu sistēma. Valsts un sabiedrisko organizāciju sadarbības ietvaros nepieciešams izstrādāt programmu iedzīvotāju pašnodarbinātības attīstībai, ņemot vērā īpašos apstākļus katram valsts reģionam. Pieredze rāda, ka

kampaņa, kas veltīta ekonomisko emigrantu atgriešanai dzimtenē ar īpašu pabalstu izmaksu viņiem, nav īpaši efektīva. Daudzsološāks risinājums varētu būt bezdarbnieka pabalsta vietā piešķirt subsīdijas un aizdevumus tiem, kuri vēlas iesaistīties uzņēmējdarbībā, ar valsts garantiju pašnodarbinātības organizēšanai.

References

- Aliev B., Kochetkov Y. (2018) Strategies of Latvian enterprises in international competition. *Theses of the 16th International Scientific Conference “Information Technologies and Management 2018”*, April 26–27. Riga: ISMA University, pp. 129–131.
- Boronenko V., Lonska J. (2013) Why business support instruments are not widely used by SMEs? Case of Latvia. *Proceedings of the International Scientific Conference “Economic Integrations, Competition and Cooperation. Accession of the Western Balkan Countries to the European Union”*, April 25–26. Rijeka: University of Rijeka, pp. 287–305.
- European Commission. (2018) *Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs*. Available: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/charter/docs/charter_en.pdf (accessed on 07.04.2021).
- Eurostat. (2021a) Structural business statistics. *Statistics Database*. Available: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/structural-business-statistics> (accessed on 07.04.2021).
- Eurostat. (2021b) Trends in self-employment. *Statistics Database*. Available: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Self-employment_statistics (accessed on 07.04.2021).
- Eurostat. (2021c) Self-employment across EU regions. *Statistics Database*. Available: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/ddn-20200401-1> (accessed on 07.04.2021).
- Kisker Ch. (2016) *Impact of Motivational Factors of Nascent Entrepreneurs on Business Surviving Success*: Doctoral Thesis. Riga: University of Latvia. Available: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/31765/298-52184-Kisker_Christoph.Ernst.Wilken_ck11004.pdf?sequence=1&isAllowed=y (accessed on 07.04.2021).
- Kocetkovs J., Sventicka J. (2020) Mazas uzņēmējdarbības stavoklis Latvija. *Socialo Zinatņu Vestnesis*, Nr. 31(2), 96.–113. lpp. Available: https://du.lv/wp-content/uploads/2021/02/5_Kocetkovs.pdf (accessed on 07.04.2021). (In Latvian)
- Kochetkov Y. (2015) Influence of Latvian GDP on the main indicators of inhabitant life quality. *Vadyba, Journal of Management*, Vol. 26, No. 1, pp. 95–100. Available: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=280912> (accessed on 07.04.2021).
- Kochetkov Y., Sventitskaya E. (2016) Characteristics of small business in Latvia. *Vadyba, Journal of Management*, Vol. 29, No. 2, pp. 19–25. Available: [https://www.ltvk.lt/file/zurnalai/ISSN%201648-7974%20Vadyba%20Nr_%202%20\(29\)%202016.pdf](https://www.ltvk.lt/file/zurnalai/ISSN%201648-7974%20Vadyba%20Nr_%202%20(29)%202016.pdf) (accessed on 07.04.2021).
- Kochetkov Y., Sventitskaya E. (2019) Self-employment of the Population in the regions of Latvia. *Vadyba, Journal of Management*, Vol. 34, No.1, pp. 7–13. Available: https://www.ismaim.lv/images/Files/Theses/2019/02_BEE/51_ITM2019_Sventitskaya_Kochetkov.pdf (accessed on 07.04.2021).
- Latvijas Centrālā statistikas parvalde. (2021a) Tabula UFR020: Uzņēmumu galvenie uzņēmējdarbības rādītāji pēc nodarbināto skaita. *Statistikas datubāze*. Available: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__ENT__UF__UFR/UFR020 (accessed on 07.04.2021). (In Latvian)

- Latvijas Centrālā statistikas parvalde. (2021b) Tabula NBA040: Iedzīvotāji pēc ekonomiskās aktivitātes reģionos. *Statistikas datubāze*. Available: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__EMP__NBB__NBA/NBA040 (accessed on 07.04.2021). (In Latvian)
- Latvijas Centrālā statistikas parvalde. (2021c) Tabula NBL250: Pasnodarbinātība (darba devēji, pasnodarbinātība, neapmaksātas personas) pēc saimnieciskās darbības sektora (NACE 2. red.). *Statistikas datubāze*. Available: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__EMP__NB__NBLC/NBL250/table/tableViewLayout1/ (accessed on 07.04.2021). (In Latvian)
- Latvijas Centrālā statistikas parvalde. (2021d) Tabula IKP010: Iekšzemes kopprodukts pavisam, uz vienu iedzīvotāju un uz vienu nodarbinātoto. *Statistikas datubāze*. Available: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__VEK__IK__IKP/IKP010/table/tableViewLayout1/ (accessed on 07.04.2021). (In Latvian)
- Latvijas Republikas Saeima. (1998) *Latvijas Republikas likums "Par valsts sociālo apdrošināšanu"*. Stājas spēkā: 01.01.1998. Available: <https://likumi.lv/ta/id/45466-par-valsts-socialo-apdrosinasanu> (accessed on 07.04.2021). (In Latvian)
- Latvijas Republikas Saeima. (2002) *Komerclikums*. Stājas spēkā: 01.01.2002. Available: <http://csb.gov.lv/lv/statistika/likumi> (accessed on 07.04.2021). (In Latvian)
- Latvijas Republikas Saeima. (2019a) *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam*. Available: <https://www.pkc.gov.lv/lv/valsts-attistibas-planosana/latvijas-ilgtspējīgas-attistibas-stratēģija> (accessed on 07.04.2021). (In Latvian)
- Latvijas Republikas Saeima. (2019b) *Nacionālais attīstības plāns 2021. g.–2027. g.* Available: <http://www.pkc.gov.lv/lv/nap2027> (accessed on 07.04.2021). (In Latvian)
- Latvijas Republikas Saeima. (2013) *Nacionālais attīstības plāns 2014. g. – 2020. g.* Available: https://ec.europa.eu/info/economic-and-financial-affairs-website-notice-users_en (accessed on 07.04.2021). (In Latvian)
- Lechner M., Pfeiffer F. (1993) Planning for self-employment at the beginning of a market economy: evidence from individual data of east German workers. *Small Business Economics*, Vol. 5, pp. 111–128. Available: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF01531910> (accessed on 07.04.2021).
- Nasledov A. (2005) *SPSS: komp'uternii analiz dannykh v psikhologii i social'nykh naukakh*. St. Peterburg: PITER. (In Russian)
- OECD. (2019) *Pensions at a Glance 2019. How Does Latvia Compare?* Available: <https://www.oecd.org/latvia/PAG2019-LVA.pdf> (accessed on 07.04.2021).
- Random House Inc. (2021) Self-employment definition. *Unabridged Dictionary*. Available: <https://www.dictionary.com/browse/self-employment> (accessed on 07.04.2021).
- Riekstina I., Zvirgzdina R. (2019) Small business in Latvia – trends and facts in five years. *Proceedings of the International Scientific Conference "Economic Science for Rural Development"*, May 9–10. Jelgava: LLU ESAF, pp. 169–176. DOI: 10.22616/ESRD.2019.021 169
- Salman R., Rahmawati D., Prihatiningtyas W. (2020) Principles for responsible investment as a form to support the regulation of the micro, small and medium enterprises sector in Indonesia. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, Vol. 12, No. 10, pp. 352–368.
- Slezinger G. (1996) *Trud v usloviakh rynochnoi ekonomiki*. Moskva: INFRA-M. (In Russian)
- Siropolis N. (1990) *Small Business Management. A Guide to Entrepreneurship*. Princeton, New Jersey: Houghton Mifflin Company.
- Sventitskaya E., Kochetkov Y. (2017) The instability of taxation policy in Latvia as a deterrent to the successful development of micro business. *Theses of the 15th International Scientific Conference "Information Technologies and Management 2017"*, April 26–27. Riga: ISMA University, pp. 150–151.

Sventitskaya E., Kochetkov Y. (2018a) Self-employed persons and micro-entrepreneurship in Latvia. *Vadyba, Journal of Management*, Vol. 32, No. 1, pp. 31–37. Available: https://www.ltvk.lt/file/zurnalai/3_05_Sventickaja.pdf (accessed on 07.04.2021).

Sventitskaya E., Kochetkov Y. (2018b) Problems of micro & small enterprises development in Latvia. *Vadyba, Journal of Management*, Vol. 33, No. 2, pp. 7–14. Available: https://www.ltvk.lt/file/zurnalai/Vadyba_2018_2.pdf (accessed on 07.04.2021).

Valsts ienemumu dienests. (2017) *PVN ipasais režims (MOSS)*. Available: <https://www.vid.gov.lv/lv/pvn-ipasais-rezims-moss>(accessed on 07.04.2021). (In Latvian)

White House Commission on Small Business. (1980) *Report to the President: American Small Business Economy: Agenda for Action*. Washington: U.S. Government Printing Office.